

Van het bestuur

Van het bestuur

Namens het bestuur van de Stichting Drukwerk in de Marge wens ik alle contribuanten een inspirerend en productief 2016 toe!

Wij kijken terug op een zeer geslaagd lustrumjaar. Er waren cadeautjes, heel veel drukkers deden mee met het lustrumproject 40+. Op de jaarlijkse Tiededag konden wij ons presenteren aan een breed netwerk van boekwetenschappers en -liefhebbers. En wat mij betreft was één van de hoogtepunten van het jaar de feestavond in de Hortus in Leiden. Wat een heerlijke ontspannen en vrolijke sfeer! Veel mensen hebben ons gevraagd hier een terugkerend evenement van te maken. Dat kunnen wij ons (helaas) niet permitteren, maar we bezinnen ons op een alternatief. Wordt vervolgd dus...

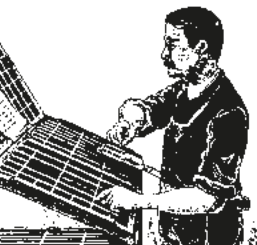
En ook in 2015 hebben zich weer veel nieuwe contribuanten aangemeld bij onze stichting. Verderop in deze nieuwsbrief hebben we ze voor u op een rijtje gezet. Helaas hebben we ook afscheid moeten nemen van een aantal drukkers/contribuanten. Maar onder de streep zijn we toch weer gegroeid het afgelopen jaar. Dat is goed nieuws! In 2016 zullen we onze aandacht richten op de basis van onze club: het behouden en overdragen van kennis en ervaring. Bijvoorbeeld via onze website, maar ook door het organiseren van bijeenkomsten.

Roosje Keijser

Bestuurswijziging

Op de laatste bestuursvergadering van 2015 heeft Alex Barbaix aangekondigd zijn bestuursfunctie neer te leggen. Dat betreuren wij uiteraard zeer, maar we hebben ook begrip voor zijn overwegingen. Alex gaf aan sowieso niet zo'n bestuurstijger te zijn, vergaderen 'is niet zijn ding'. In dat licht verdient hij meer dan respect voor het feit dat hij zich 13 jaar lang naar de vergaderingen heeft weten te slepen.

We zullen zijn gezellige aanwezigheid bij de vergaderingen missen. Alex ziet de dingen altijd net even anders, is kritisch en principieel wanneer het moet, en kan de boel lekker een beetje ontwrichten om tot een mooier eindresultaat te komen. Gelukkig blijft Alex zich inzetten voor Drukwerk in de Marge. Hij blijft lid van de redactie van de nieuwsbrief en blijft het aanspreekpunt voor de verzorging van het

omslag van de nieuwsbrief. Verder verzorgt hij sinds jaar en dag het drukwerk rond de Boekkunstbeurs. Ook dat blijft hij gewoon doen.

Kees Thomassen

Op zaterdag 12 december hebben wij met een groot aantal drukkers afscheid genomen van Kees Thomassen. Kees was al enige maanden ziek, op 8 december is hij overleden. Ondanks het vertrouwen dat hij na zijn ziekenhuisopname de draad weer op zou pakken, ging het snel bergafwaarts met hem. Zijn overlijden kwam voor velen onder ons onverwachts.

Kees was sinds 1989 aangesloten bij onze stichting. Zijn drukwerk, dat hij uitbracht onder de naam De Uitvreter, was zeer herkenbaar: kleurrijk, goed doordacht, frisse typografie, hilarische colofons. Een prachtig voorbeeld van zijn werk is de, door Mooi Marginaal bekroonde, herdruk van de tekst *Schrappen* van Marjolein Februari (2005). Kees drukte de column in zes varianten, die hij op losse vellen naast elkaar plakte in een omslag. Hij voerde het uit in boekdruk en laserprint, en gebruikte allerlei lettertypen als de Caslon, Helvetica en de Festival.

Kees was naast zeer productief ook onwaarschijnlijk trouw. Hij deed alles wat je hem vroeg, maar had daarbij ook sterke eigen ideeën. Zo vertelde Peter Duijff me op de Beurs voor Bijzondere Uitgevers (zullen we het volgende jaar trouwens weer gewoon ‘Kleine’ noemen...) de volgende anekdote: Kees zou een lijst met deelnemers drukken bij een uitgave van de Hanzepersen. Peter leverde hem de lijst en zag na oplevering van het drukwerk dat Kees de volgorde van de drukkers had veranderd. Peter had de lijst zorgvuldig opgebouwd, op volgorde van vestigingplaatsen aan de IJssel. Hij had er zelfs de getijdentabel op na geslagen. Kees had dit niet begrepen, en had ze – je bent bibliothecaris of niet – op alfabetische volgorde geplaatst. Toch heeft die extreme nauwgezetheid veel geweldige bibliothele bibliografieën opgeleverd. Bijvoorbeeld de *Bibliografie van marginale uitgaven 1981–1994* (samen met Marieke van Delft). Of het overzicht van alle Reefdrukken die ooit zijn verschenen (www.reefdruk.nl) en zijn schematisch opgebouwde bibliografie van eigen werk (www.uitvreter.nl).

Kees: wij zullen je actieve en positieve aanwezigheid in de club enorm missen. Je sloffige pas, het eeuwige sjekkie aan de lip tussen je baard, je heerlijke Haagse tongval, de briljante speeches bij drukkersgelegenheden, je enorme passie voor het drukken. Je was veelzijdig, inspirerend, vlijtig, en vooral buitengewoon aimabel en trouw. Een echte drukvriend.

Roosje Keijser

ps In het dagblad Trouw stond op 28 december een uitgebreid stuk over Kees. Wie het gemist heeft en wel geïnteresseerd is kan via ons de tekst ontvangen (redactie@drukwerkindemarge.org)

ps 2 In de halvitrine toont Museum Meermanno tot eind januari een aantal hoogtepunten uit zijn werk.

Koppermaandag

Bij deze nieuwsbrief treft u onze jaarlijkse kopermaandagprent aan. Die is dit jaar gedrukt door Marc Vleugels (Studio 3005) – waar we hem zeer hartelijk voor bedanken.

Marc is een productieve en inventieve drukker. Bekijk op de website van Drukwerk in de Marge maar eens hoeveel uitgaven zijn Studio 3005 de laatste jaren produceerde. En zijn inventiviteit blijkt wel uit de kopermaandagprent. Die is gedrukt met door hemzelf ontworpen biljetletters (die vervolgens door Rutger Paets met de pantograaf werden gefabriceerd).

Toen we Marc vroegen of hij behoefte had in de nieuwsbrief wat toelichting te geven op zijn kopermaandagprent, zei hij dat alle informatie eigenlijk op de prent zelf staat. Wat daar niet op staat is dat Marc ze allemaal met de hand heeft ingeïnk. De pers die hij gebruikte heeft namelijk geen inktwerk... Dat realiseerden we ons niet toen we hem vroegen dit jaar de klus te klaren. Het geeft aan dat Marc niet voor een kleintje vervaard is. Reden temeer om hem dankbaar te zijn!

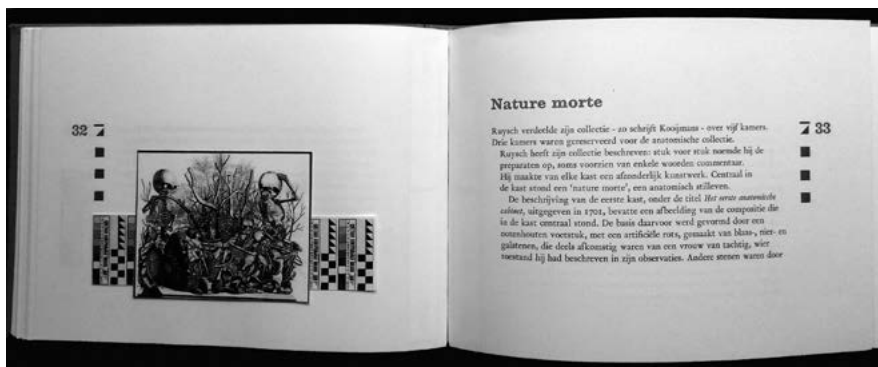
Redactie

Bij het omslag

Het omslag van deze Nieuwsbrief 155 bevat een illustratie die is opgebouwd uit Monotype-ornamenten 78 en 117, gegoten door Lodewijk de Groot bij Stichting Lettergieten te Westzaan.

Cicero, de pers van Lodewijk is opgericht in 1975 (40 jaar!). In *Lood en oud ijzer, 25 jaar Drukwerk in de Marge* lezen we dat de uitgaven van Lodewijk slechts voor vrienden en bekenden zijn bestemd. Gelukkig behoor ik sinds enkele jaren tot die groep.

Zo ontving ik in 2012 *Good Bye Paradise* over de kunst van het conserveren. De oplage bedraagt 25 exemplaren gezet in de Van Dijck, serie 203, gegoten via de Monotype zetselgietmachine en rijkelijk geïllustreerd met

ingeplakte digitale prints. De binding heeft hij zelf verzorgd. Een juweeltje.

Sinds jaren is Lodewijk betrokken als vrijwilliger bij de Stichting Lettergieten. Max Stiebner, Ruud Bennis, Harry Saveur, Jan Keijser, Ger Oudt, Jaap Binsbergen en vele anderen hebben hem ingewijd in de wereld van het lettergieten. Het uitgangspunt is hierbij een niet afnemende interesse in techniek en een liefde voor de letter.

Als leek is zijn leerschool slechts de ervaring van het doen. Elke week opnieuw. Het zal u dan ook niet verbazen dat zijn bijdrage bijna geheel bestaat uit de presentatie van een nieuw initiatief, dat we hierbij met klem aanprijzen.

Alex Barbaix

De Stichting Lettergieten komt tot leven

De illustratie van het omslag is opgenomen in één van de letterproeven van de Stichting Lettergieten. Het betreft proefblad nummer 4, Bembo, corps 36. In Monotype-termen: serie 270-36. De illustratiezijde is opgebouwd uit ornament 78 en 117, 14 pt.

Voor de proef is een tekst gezet die – licht aangepast – in gedachten uitgesproken wordt door een patiënt die aan psoriasis lijdt. Hij wordt ingesmeerd door een wonderschone verpleegster. Zijn hele lichaam komt aan de beurt; ‘Waar zal ik beginnen?’ vraagt ze nog vriendelijk en onschuldig. Het afgebeelde pistool spreekt voor zich.

Het fragment is afkomstig van de DVD *The Singing Detective*, aflevering 3, verschenen in 2009. Maar, zoals in veel letterproeven: de inhoud is feitelijk van geen belang.

Letterproef

Zijn er niet al genoeg letterproeven? Zeker, die vraag hebben we ons ook gesteld en voor de 'proeven-specialist' zal de letterproef weinig nieuws bevatten. Maar er zijn wel degelijk redenen om de uitdaging van de letterproef aan te gaan. Ik noem er een paar en geef daarbij een toelichting.

Het op orde brengen van de collectie matrijzen

De Stichting beschikt over een enorme collectie matrijzen. Een ruwe schatting brengt me op wel één miljoen stuks. Een groot deel van die matrijzen is in kaart gebracht. Die kaarten verwijzen naar raampjes, kistjes en doosjes. Daarin zijn die matrijzen opgeborgen. Van gangbare letters als de Gill, de Times en de Garamond, alsook van de Univers, de Baskerville en de Grotisque zijn de matrijzensets redelijk compleet. Die letters worden ook met enige regelmaat gegoten.

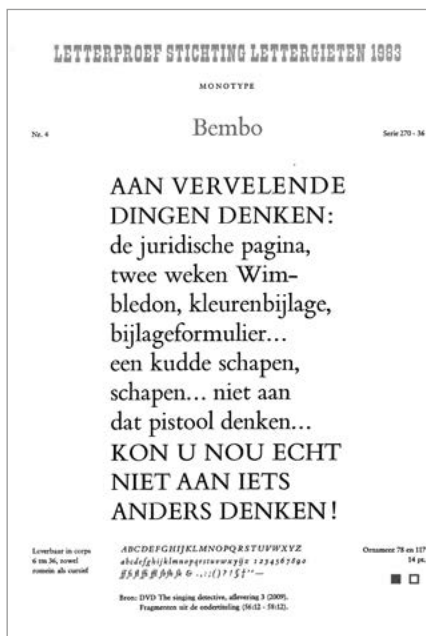
Matrijzen van letters als de Cochon, de Horley, de Pepita of de Scotch roman, de Sabon en de Van Dijk zijn aanwezig, maar – in de 15 jaar dat ik als vrijwilliger bij de stichting werk – nauwelijks gebruikt. En als er een keer vraag naar is, dan blijkt het een moeizame klus om de matrijzenset compleet te krijgen.

Met onze letterproeven kunnen ook die matrijzensets de aandacht krijgen die ze verdienen.

Een nuttige functie geven aan de aanwezige persen

De Stichting heeft enkele persen staan 'voor eigen gebruik'. Eén proefpers leek voldoende, maar allengs kwamen er meer binnen ('Je kunt die dingen toch niet verschroten!' klinkt het dan verontwaardigd). Onze corebusiness is de Monotype! Matrijzen, machine, onderdelen en het gieten van letters voor boekbinders, drukkers en hobbyisten.

Nou goed, eentje dan ... en nog eentje ... maar geef die machine een zinvolle functie in je bedrijfsvoering. En met de productie van de proefbladen hebben de persen hun rol gekregen binnen ons 'Monotype Museum', zoals Jaap Binsbergen de werkplaats graag zou noemen.

Structuur in de activiteit van de medewerkers

Het werken aan de letterproef heeft als pluspunt opgeleverd dat er overleg tot stand kwam over de verdeling van taken. Deed voorheen ieder z'n eigen ding: repareren, zetten, gieten, opruimen, drukken, nu is dat uitgebreid met een (bijna) duidelijke taak in de productie van de proeven: de aangever (van de teksten), de gieter (verzorgt de letters), de eerste zetter (gietmachinezetwerk of handzetwerk). De eerste correctie (van het zetwerk), tweede zetter en tweede corrector (de opmaker van de pagina's), de eerste drukker (van de proeven), de derde corrector (van de verbeterde proeven), de eindcorrector (de voorzitter) en de laatste drukker (het eindproduct). Gestructureerd werk van Alex, Luuk, Ronald en Lodewijk.

Donateurs belonen voor hun financiële bijdragen

Het is alweer een paar jaar geleden dat donateurs jaarlijks een 'Loodletter' toegestuurd kregen. Enkele medewerkers leverden een bijdrage en Jaap Binsbergen schreef en bundelde de bijdragen tot een brochure. De tekst voor die brochure werd grotendeels op de zetselgietmachine uitgevoerd. Ruud Bennis, een geboren toetsenist (inmiddels overleden), deed het tikwerk en Harry Saveur, een ervaren gieter, heeft de zetsels voor de Loodletter geproduceerd. Na het vertrek van Harry was er veel ervaring het huis uit. We zagen ons, als medewerkers van de Stichting, niet in staat het bestaan van de Loodletter voort te zetten, hoezeer we dat ook betreuden. We moesten een oplossing zoeken in nieuwe technieken en andere benaderingen.

En dat lijkt, met het verschijnen van 'de Letterproef', te lukken. Er zijn positieve reacties binnengekomen. Als wij onze donateurs met deze jaarlijkse bijdragen kunnen belonen voor hun financiële bijdragen, dan hebben wij een geslaagd alternatief gevonden voor 'de Loodletter'.

Donateurs werven

Niet op de laatste plaats willen we met de Letterproef – een project dat zich tenminste over de komende tien jaar uitstrekt – bereiken dat we donateurs aantrekken. De Letterproef wordt door ons niet verkocht, maar we maken wel een oplage van 400 exemplaren. Dat betekent dat we hopen op een toename van het aantal donateurs met 100 mensen. Je kunt je aanmelden als donateur door naam, adres en woonplaats door te geven via info@lettergieten.nl. Je krijgt van ons dan een factuur (particulieren 25 euro en bedrijven (tenminste) 100 euro) en na betaling worden de laatste verschenen bladen toegestuurd (tot we door de oplage heen zijn).

De opzet van de Letterproef

Officieel is de naam 'Letterproef Stichting Lettergieten 1983'. Die naam

staat in de kop vermeld evenals de essentie dat het om Monotype gaat.

Elke letterproef krijgt op de eerste regel een nummer mee, als titel de naam van de letter en als extra gegeven het Monotype-serienummer en de corpgrootte.

Aan de tekstkeuze zijn geen voorwaarden opgelegd; gestreefd wordt wel naar een variatie van tekstsoorten en bronnen.

In de voettekst staat vermeld in welke corpsen de letter leverbaar is. Onder de tekst komt – voor zover beschikbaar – een afdruk van de gebruikte letter in corps 12 – en een vermelding van de ornamenten die zijn gebruikt om de pagina's 'kleur' te geven.

Er is enige vrijheid in de omvang: het kan gaan om A4 of om dubbel A4 (gevouwen). De genoemde ornamenten kunnen verwerkt zijn in de tekst, om de tekst of na de tekst.

Dat we ornamenten opnemen, is wel uitzonderlijk; weinig letterproeven tonen ornamenten. Monotype heeft er veel; de Stichting Lettergieten heeft er daar toch wel een paar honderd van in allerhande vormen en maten. En dat samen met de meerkleurenboekdruk maakt dat het eindproduct wel eens heel bijzonder kan gaan worden.

Het streven is om elk jaar vijf proefbladen uit te geven. Nu al blijkt dat het niet eenvoudig is dat aantal te halen. Dat valt enerzijds te verklaren uit startproblemen, maar anderzijds ook uit eerder vermelde moeilijkheden, zoals het niet compleet krijgen van een matrijzenset. Zo ontbreekt proefblad 3 in de eerste zending. We werken aan een vaste volgorde, maar we houden ons voor daarvan af te wijken.

Samenwerking

Het is denkbaar dat margedrukkers, grafisch ontwerpers, kunstenaars of letterfreaks een bijdrage willen geven aan de reeks letterproeven. We stellen samenwerking met derden op prijs; zij kunnen op onze medewerking rekenen mits ... ze werken met een Monotypeletter en werken binnen ons stramien (dat overigens voldoende ruimte biedt voor creativiteit).

En een toezegging

Donateurs kunnen t.z.t. een map? ... doos? ... kist? ... lade? ... bestellen waarin de geplande vijftig (of meer) letterproefbladen kunnen worden opgeborgen.

En de bladen voor 2016: mogelijk een Rockwell, een Garamond cursief, een Baskerville; misschien ook een Braggadocio (waar Ronald zo gek op is) en een Caslon.

Financieel overzicht 2015

Uitgaven

Drukkosten Nieuwsbrief	4.571,64
Porto Nieuwsbrief	4.606,34
Bestuurskosten	454,95
Postzegels	212,75
Bankkosten	283,16
Boekkunstbeurs 2014	4.495,00 ¹
Boekkunstbeurs 2015	4.020,44
40+ project	4.611,11
Eenmalige uitgaven	1.435,00 ²
Lustrum	18.680,81 ³
	<hr/>
Totale uitgaven 2015	€ 43.371,20

Ad 1

De eindafrekening van de Boekkunstbeurs 2014 was pas in 2015.

Ad 2

€ 570 kosten gemaakt voor Margemarkt Alkmaar

€ 350 kosten gemaakt voor Tielelag

€ 500 donatie Stichting Matthijs i.v.m. overlijden Kees Thomassen

€ 15 standhuur Paradiso

Ad 3

€ 307,95 portokosten enquête t.b.v. Bert van Selmlezing

€ 4.538,72 werkschorten

€ 245 windmolen papier

€ 1.949,34 overdruk Bert van Selmlezing

€ 895,01 huur Hortus

€ 10.744,79 catering Hortus

Inkomsten

Diverse verkopen	61,00
Contributie	19.250,15
Giften	475,00
Rente spaarrekening	287,81
	<hr/>
Totale inkomsten 2015	€ 20.073,96

	1-1-2015	31-12-2015
Rekening postbank	2.944,44	1.359,39
Spaarrekening	37.377,31	15.665,12

Nieuwe contribuanten

In 2015 is ons contribuantenbestand gegroeid. Vierenveertig nieuwe contribuanten traden toe tot de Drukwerk in de Marge-gelederen. Een groot deel van die contribuanten drukt ook zelf (aangegeven met een asterisk achter hun naam). Hartelijk welkom eenieder!

Cotton-Paper, Elsemarie Aarnink*	Grafische Vormgeving bvba, Geert Stevens*
De Papier Handel, Simone Bal	Roosterbeekpers, Rita Theunis*
Brederode Pers, Jaap Blansjaar*	Shenandoah, Jan Tiggelaar
Jan Bosch	Rob van Bruchem*
Christel Caspermans	Minotaurus boekwinkel
Hans de Jong*	Catch publishing, Peter van den Brink*
Judith de Jonge*	Barbara van der Ende
C. Dekker en Zn., Bart Dekker	Marrit van der Kort-Adema*
Mooie Boeken, Pau Groenendijk*	Melanie van der Linde*
Karakter Prints, Bart Heesen*	't Avontuur, Barbara van der Mast*
Johan Hellekate	Willemien van Gurp*
Boekrestauratie Handboekbinderij Ellen Janssen	Eric van Kilsdonk
De Kijm & zonen, Thomas Klaui*	Virginia Mayo Drukspel, Willem van Kollenburg*
Drukkerij Hes, M.L. Kraaijeveld*	Paul van Marissing
Gabe Kuik	De Kaartjeswinkel, Sanne van Steijn*
Carolyn Levisson	DrukGoed, Frits van Vliet*
Annette Ligtenberg*	Droomedaris, Wim Vandezande*
Ilse Moelands*	Jan Willem Veenman
Grafisch Atelier Hilversum, Renske Ouweneel*	Kunststudio.nl (Ogeltje), Karin Wullings*
Noortje Ploeger	Job Zinkstok*
Percipi Publicaties/Percipi Gallery, Ilona Prins	
Harriet Rademakers*	
Studio Roede, Henk Roede*	
Kees Sanders*	

Chris Schults & Tjitze Mast benoemd tot erelid

Het was ergens in het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw (wat klinkt dat lang geleden) dat ik technische problemen kreeg met mijn pas verworven Victoria degelpers. Voor het defect moest echt een monteur komen en ik belde naar de firma P. van Dijk. Daar werd ik doorverbonden met de directeur. 'Voor een particulier zijn wij veel te duur om reparaties uit te voeren, maar ik raad je aan om contact op te nemen met Chris Schults. Dat is een zeer ervaren monteur die alle persen kent en in zijn vrije tijd wel een keer langs wil komen,' reageerde hij op mijn reparatieverzoek. Niet lang daarna kwam Chris langs en hielp mij uit de brand. In de loop der tijd repareerde hij meer bij mij en ik mocht hem daarna altijd bellen. We hadden steeds heel veel plezier en ik stelde hem voor om binnen de stichting ook bij andere margedrukkers reparaties uit te gaan voeren. Dat leek hem wel iets, maar pas wanneer hij met pensioen zou zijn.

Midden jaren negentig was het zover. Al gauw werd Chris bedolven onder de reparatieverzoeken. We gingen op zoek naar andere gepensioneerde monteurs en vonden enkelen, maar die wilden zich alleen op commerciële basis verbinden. John Cornelisse tipte ons over Tjitze Mast en korte tijd later spraken Chris en ik met hem. Beiden vormden direct een gouden duo.

Chris was opgeleid als drukker én instrumentmaker en vanuit die achtergrond was hij bij Van Dijk altijd servicemonteur geweest, waarbij hij tot in Japan reparaties uitvoerde en service verleende. Tjitze was opgeleid als machinebankwerker en zijn loopbaan begonnen als machinist op de kustvaart, maar de zeeman zocht een baan aan wal en werd onderhoudsmonteur bij de toenmalige Staatsdrukkerij. Na zijn pensionering werkte hij als vrijwilliger in het Techniekmuseum in Delft en verrichtte daar technische wonderen. Chris en Tjitze verenigen samen een schat aan ervaring en technische kennis en vanaf 1994 vormden zij het vaste reparatieteam voor de margedrukkers.

Zij hebben sindsdien een indrukwekkend aantal persen en grafische machines gerepareerd en in veel gevallen zelfs complete revisies uitgevoerd (zie bijvoorbeeld het verslag van de *Werkgroep Techniek* in *Nieuwsbrief* nr. 107, p. 6/7). In 2004 brachten ze al het tweehonderdste reparatieverzoek tot een goed (zie *Nieuwsbrief* nr. 108, p. 4-7).

Inmiddels zijn we opnieuw (ruim) tien jaar verder en Chris, Tjitze en ik schatten dat inmiddels tenminste het 450ste reparatieverzoek gehonoreerd is, als het intussen niet al het 500ste is. Het juiste aantal is niet exact te geven, omdat ik alleen in de eerste periode daarover een administratie gevoerd heb. Geen moeite is hen ooit teveel, ze staan altijd klaar voor iedereen, reizen het hele land af (en repareerden zelfs in België en Duits-

land) en mede door hun activiteit zijn velen contribuant geworden en gebleven! Dat verdient met recht een bijzondere status.

Na het tweehonderdste verzoek kregen Chris en Tjitze als blijk van waardering voor wat ze voor de margedrukkers en daarmee voor de stichting betekenden het gratis 'lidmaatschap' van de Stichting. Nu, ter ere van het 40-jarig jubileum, werden zij op de Boekkunstbeurs tot erelid benoemd. Ruim 20 jaar lang hebben zij zich in hun vrije tijd geweldig ingezet en door hen verkeert het persenbestand bij de margedrukkers in een optimale staat. Zonder hun 'gouden handen' en inzet zouden veel persen verloren gegaan zijn en konden veel actieve margedrukkers niet met zoveel plezier, veilig en op een verantwoorde wijze met hun machines (blijven) werken. Niet alleen hebben zij veel margedrukkers geholpen, de betekenis van hun inzet gaat veel verder. Zij hebben met hun werk een belangrijke praktische en kundige bijdrage geleverd aan het behoud van grafisch erfgoed. Ondanks hun gevorderde leeftijd – Chris en Tjitze zijn inmiddels tachtigers! – repareren zij nog steeds heel enthousiast, maar gezien hun leeftijd is het ook van belang dat er jongere technici gevonden worden die hen t.z.t. kunnen opvolgen en die door hen ingewijd kunnen worden in dit belangrijke werk. Laten we hopen dat dit lukt.

Helaas kon Chris door ziekte zijn benoeming tot erecontribuant niet bijwonen. Hij kreeg van het bestuur thuis een bloemenhulde. We wensen Chris van harte toe dat hij net zo kundig 'gerepareerd' wordt door zijn artsen als hij dat altijd doet met onze persen en dat hij weer gauw aan de slag kan. Chris en Tjitze: *veel dank voor alles wat jullie gedaan hebben en hopelijk nog lang zullen doen!*

Gerard Post van der Molen

In memoriam Peter Hendriks

Een bezielde en begenadigde drukker is overleden. Peter Hendriks, als meesterdrukker de technische motor van de ambachtelijke Drukkerswerkplaats in Gouda, is op 10 juni na een ziekbed overleden.

De Drukkerswerkplaats was nog maar net een aantal maanden gevestigd in de Jeruzalemkapel in Gouda, toen tijdens Open Monumentendag Peter Hendriks met geïnteresseerde maar ook kritische blik keek naar de demonstratie van de pers. Dat kon beter, vond Peter, en daar maakte hij dan ook direct gewag van.

Al direct daarna bood Peter zijn diensten aan. En wat een vakman! Hij had nog maar kort daarvoor zijn eigen pers het huis uit gedaan, niet meer

in de verwachting dat hij als margedrukker nogmaals actief zou worden. Maar bij de Drukkerswerkplaats ontpopte hij zich andermaal als een kundige drukker, die op de pers van Ger Kleis de mooiste resultaten kon halen.

Peter Hendriks was zijn hele leven al beroepsmatig actief met het drukkersvak. Peter schonk begin dit jaar 20 boeken en drukwerkjes van zijn hand, samen met een fondslijst, aan Museum Meermanno. Hieruit blijkt dat hij in de twintig jaar dat hij als hobbydrukker (1985–2007) met zijn Condor Pers actief was, maar liefst 162 bibliofiele uitgaven produceerde. Vaak in samenwerking met andere Drukkers in de Marge, zoals Hans Rombouts van de Augustijnpers en voor het Haarlemse bibliofiel en grafisch genootschap Het Beschreven Blad.

In 2008 heeft hij bij het afsluiten van zijn Condor Pers, een middag zijn werk tentoongesteld. De uitnodiging daarvoor ‘Condor Pers: ruim 20 jaar Printing for Pleasure’ en enkele foto’s daarvan schonk hij ook aan Meermanno.

In Gouda was Peter betrokken bij het initiatief ‘In de Kolofon’, waarbij bibliofiel drukwerk gepresenteerd en verkocht werd bij boekhandel Verkaaik. Hier werkte hij ook samen met de Grafiek Coalitie en het literair café Gheraert Leeu. Peter verzorgde het drukwerk voor prachtige uitgaven met dichter Inez Meter en boekbinder Wilma van Ipenburg.

De inzet van Peter Hendriks was essentieel voor de prille beginperiode van de Drukkerswerkplaats. Het ontbrak de initiële initiatiefnemers nog aan voldoende technische kennis om met de letters en de drukpers aan de gang te gaan. Hendriks wist van wanten.

Peter verzorgde het eerste drukwerk en vervaardigde samen met de vakbroeders van de Drukkerswerkplaats de allereerste boekjes. Zoals een lezing van Ger Kleis in boekvorm, de dichtbundel *Labyrint* van Klara Smeets, en *De Steken* van dichter Sasja Janssen, naast een grote serie gelegenheidsdrukwerk zoals Koppermaandagprenten. Om het ambacht verder uit te dragen, gaf hij daarnaast nog de eerste aanzet tot een grafisch lesprogramma. Hij knapte de nieuwe Cope en Sherwin mee op, de Grafix-N, overzag de verhuizing naar de Chocoladefabriek, en was een spin in het web.

Peter Hendriks was een detailman. Bleef schaven en werken aan het eindproduct. Kon uren besteden aan een juiste papierkeuze. Aan de begeleiding van zettters en drukkers. Soms ongeduldig, soms fel, maar altijd met een optimaal resultaat voor ogen.

Dat het hem niet gegund is om nog langer te genieten van zijn Drukkerswerkplaats, is intens droevig.

Pieter Stroop, voorzitter Drukkerswerkplaats Gouda

Cursussen en masterclasses papier maken bij Water Leaf Studio

Ook in 2016 worden er weer cursussen en masterclasses papiermaken georganiseerd bij Water Leaf Studio in Haren (Groningen). Het aanbod is gericht op margedrukkers, kunstenaars, boekbinders, vormgevers en serieuze amateurs die willen leren werken met handgemaakt papier. De cursustijden zijn afgestemd op deelnemers uit het hele land, en er is een ruim aanbod aan betaalbare b&b's in buurt. De cursussen worden gegeven door Pien Rotterdam; zij is boekkunstenaar, papiermaker en margedrukker en geeft sinds 2008 cursussen in Groningen en omgeving. Hieronder volgt het cursusaanbod voor de eerste helft van 2016.

Basisdag Papier maken

Je leert zowel de basisprincipes als de fijnere kneepjes van het papierscheppen met verschillende soorten vezels, zoals katoen, hennep, vlas, abaca, kozo, gampi en plantenvezel. Je gebruikt verschillende soorten en maten schep- en gietramen. We werken met hoogwaardige pulp uit de hollander.

Ook leer je hoe je zorgt dat je vellen papier sterk en glad worden, of juist ruw van huid, hoe je dik papier maakt of juist dun, en hoe je papier beschrijfbaar of bedrukbaar maakt.

Daarnaast krijg je informatie over de samenstelling van papierpulp en leer je zowel de mogelijkheden als de beperkingen van het zelf pulp maken in de blender. Tenslotte leer je werken met de verschillende manieren waarop papier geperst en gedroogd kan worden en de effecten die dat heeft op het eindresultaat. Je gaat naar huis met een stapeltje voorbeeldvellen, gedeeltelijk droog en gedeeltelijk nat, met instructies voor verdere afwerking. Ook krijg je een boekje mee met alle kennis die tijdens de cursus aan de orde is gekomen, en met informatie waarmee je zelf thuis verder kunt.

Voor wie?

- Iedereen die geïnteresseerd is in de basisprincipes en -vaardigheden van het maken van papier in vellen; beginners zijn van harte welkom, maar ook mensen die hun kennis van en vaardigheid met het maken van verschillende soorten handgeschept papier willen opfrissen of verdiepen.
- Mensen die hun praktische vaardigheden in het maken van papier willen verbinden met de onderliggende principes

- Kunstenaars, magedrukkers en grafici die overwegen om handgemaakt papier te gaan gebruiken in hun werk

Datum en tijd: zaterdag 21 mei van 10.30 tot 17.30. Maximaal 7 deelnemers.

Masterclass Drukken met Papierpulp

Tijdens deze tweedaagse masterclass wordt gedrukt met een ongewoon materiaal, namelijk zeer fijn gemalen papierpulp. Eerst worden vellen papier van katoen geschept en geperst. Dan wordt met een belicht zeefdrukraam heel fijne papierpulp geschept, die zich vormt in de afbeelding in het raam. Die afbeelding wordt gedrukt in het natte vel. Na persen en drogen bevindt de afbeelding zich in het vel papier.

Het is mogelijk om afbeeldingen over elkaar heen te drukken en om dubbelzijdig te werken. Omdat het vel papier glad is kan er eventueel met andere druktechnieken overheen gedrukt worden.

Je krijgt de gelegenheid om de vele mogelijkheden van deze bijzondere techniek te verkennen. Er wordt gewerkt met een aantal vooraf belichte schepramen. Je maakt een staalkaart op losse vellen waarin beelden, kleuren, en patronen gecombineerd en herhaald worden. Ook wordt er gewerkt met een vereenvoudigde vorm van deze druktechniek, waarbij onbelichte zeefdrukramen gedeeltelijk worden afgeplakt en je je eigen beelden kunt vormen.

Data en tijden: vrijdag 15 april 2016, 14.00 tot 21.00 uur, zaterdag 16 april 2016, 9.30 tot 16.30 uur.

Cursus Papier maken van Planten

Brandnetels, ginkgobladeren, lindenbast, stro... Het zijn niet de eerste materialen waaraan je denkt als grondstoffen voor papier. Toch is het mogelijk om met deze planten (en vele andere) uniek en levendig papier te maken: zowel grof en tactiel als fijn genoeg om op te drukken.

Tijdens deze tweedaagse cursus maak je kennis met alle aspecten van het papiermaken met planten. Er wordt verzameld, geknipt, gekookt, gespoeld, pulp gemalen in blender en hollander, geschept, geperst en gedroogd. Al doende ervaar je welke planten geschikt zijn om papier van te maken en welke eigenschappen en kleuren de verschillende vezels het papier meegeven. Ook worden plantenvezels gemengd met oosterse papiervezels als kozo, gampi, en abaca. Je gaat naar huis met een stalenkaart van verschillende soorten plantenpapier – en met een voorraadje zelfgeschept papier!

Data en tijden: vrijdag 10 juni 2016, 14.00 tot 21.00 uur en zaterdag 11 juni 2016, 9.30 tot 16.30 uur.

15

Cursusprijs: Tweedaagse cursussen kosten € 199 (inc. btw); de basisdag kost € 125. Bij deze prijs zijn inbegrepen: materiaalkosten en cursusmateriaal, koffie en thee, een warme maaltijd op de vrijdagavond en lunch op de zaterdag in het geval van de tweedaagse cursussen en een uitgebreide lunch op de Basisdag. Suggesties voor eventuele overnachtingsmogelijkheden zijn verkrijgbaar bij de docent.

Water Leaf Studio, De Biotoop, Kerklaan 30, Haren (Groningen)
Meer informatie: www.waterleafpaperandwords.com

Open Lab in Grafische Werkplaats Den Haag

De Grafische Werkplaats in Den Haag verandert even in een open lab rond kunstenaarsboeken met prikkelende voorbeelden, workshops en presentaties. Met dummies van verschillende vouw- en bindmethodes en boeken van o.a. Sigrid Calon, Arjenne Fakkkel, Hanna de Haan, Ton Martens, Jurjen Ravenhorst, Alice Schiavone, Koen Taselaar en de tijdschriften Wobby van Jeroen de Leijer, Marjolein Schalk en S. Lloyd Trumpstein en Dark & Stormy van o.a. Bart de Baets.

In de open-lab-periode zijn er diverse workshops, lezingen en excursies. In januari vinden nog plaats:

Monday Printing Club Special, lezingenavond rond kunstenaarsboeken

Maandag 18 januari, 19.30–21.30 u.

Lezingen en presentatie-avond over kunstenaarsboeken met een interview met Gerrit-Jan de Rook, kenner en verzamelaar van kunstenaarsboeken en een korte lezing over de kunstenaarsboeken van het Rijksbureau Kunsthistorische Documentatie, Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis door Roman Koot. Toegang gratis, reserveren verplicht via de agenda.

Excursie kunstenaarsboeken Rijksdienst Kunsthistorische Documentatie

Vrijdag 22 januari, 14.00–15.30 u.

Op bezoek bij de RKD om daar o.a. de kunstenaarsboeken verzameld door Art & Project te bekijken. Toegang gratis, reserveren verplicht. RKD zit in hetzelfde gebouw als de Koninklijke Bibliotheek.

De expositie is t/m 23 januari 2016 te zien op maandag, woensdag en vrijdag, 10.00–17.00 u.

Voor meer informatie over het programma en reserveren voor de activiteiten, check de website: <http://grafischewerkplaats.nl>

Werkman-weekend met gast: Bunkertype

In het weekend van 16 en 17 januari, in de naweeën van het Werkmanjaar, biedt Grafisch Werkcentrum Amsterdam in samenwerking met GRID Groningen: het Werkman-weekend!

Bij GRID eindigt dat weekend de expositie van The Next Call met lezingen en demonstraties. GWA biedt tegelijkertijd een tweedaagse workshop in Amsterdam.

We nodigen u uit zelf aan de slag te gaan met de zes hoogdrukpersen, waaronder een kniehevelpers uit 1850 waar Werkman zo graag op drukte. Maak gebruik van onze collectie houten

en loden letters, clichés en de kennis van de aanwezige vakmensen. Op zondag kunt u bovendien kennis maken met een bijzondere ontwerper uit Barcelona, Jesus Morentin alias Bunkertype (www.bunkertype.com), die zijn eigen interpretatie maakte van The Next Call. Zijn 'The New Call' zal gelijktijdig geexposeerd worden.

Programma Werkman-weekend, 16 & 17 januari

Zaterdag 16, 10:00 tot 16:30 & zondag 17, 10:00 tot 16:00

Lezing/presentatie Jesus Morentin: 17:00

Kosten workshop: € 195 inclusief lezing

Alleen de lezing: € 7,50 / € 5 studenten

Inschrijven@grafischwerkcentrumamsterdam.nl

Grafisch Werkcentrum Amsterdam

Molukkenstraat 200 P1, 1098 TW Amsterdam

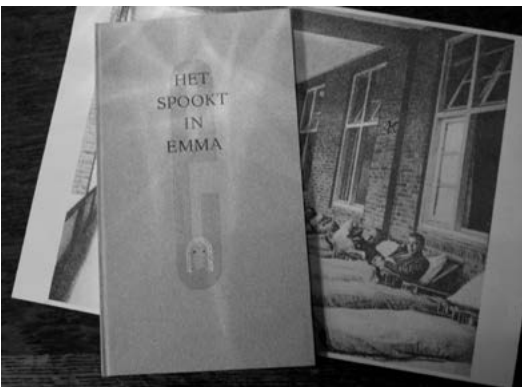
contact@grafischwerkcentrumamsterdam.nl of 020 4651841

De Bucheliuspers

Ons mooie vak werd ooit aangeduid als ‘zwarte kunst’, niet alleen vanwege de inkt, maar ook om de duivelse snelheid waarmee teksten vermenigvuldigd konden worden. Terwijl drukkers over het algemeen eerder zeer aardse technici zijn dan dubieuze alchemisten. Sommigen hechten misschien aan bijgelovige rituelen (uw Bucheliuspers slaat een kruisje voor elke proefdruk), maar bovennatuurlijke verschijnselen komen in de zet-terij en drukkerij goddank weinig voor – telekinese kan immers al snel tot pastei leiden.

Ook De Bucheliuspers zweeft geenszins, tot haar eigen opluchting. Met gezonde scepsis en enige schroom presenteert zij daarom *Het spookt in Emma*, een verslag van de onverklaarbaarheden die in 1943 plaatsvonden in het sanatorium Emma-oord te Zevenaar, waar in die tijd Buchelius senior als tuberculosepatiënt verbleef. Vaak heeft uw drukker, als jeugdig persje, hem het verhaal horen vertellen over dansende nachtkastjes, zwevende sputumpotten en in paniek rondfladderende nonnen, wier kwistig gespatte wijwater niets vermocht tegen Satans snakerijen. Van een grap was geen sprake: hij had dit meegemaakt.

Meer bewijs – als dat vereist is – is te vinden in de *Kroniek van Hal D*, een eenmalige, gestencilde uitgave van verhaaltjes en versjes van de zich stierlijk vervelende longpatiënten in oorlogstijd. De Bucheliuspers trof het blaadje aan in de nalatenschap van haar vader, en het rapport van medepatiënt Wim Eggink komt volledig overeen met de verhalen die de oude Buchelius (een geducht amateurtoneelspeler) met machtig gebaar en grollend stemgeluid presenteerde, tot schrik en genot van zijn onervaren, maar zeer gelovige nazaat.

Het geloof is niet beklifd. De verwondering wel. Alles in het eenvoudige verslag wijst op een gezamenlijke ervaring, nergens is sprake van ironie, en sommige details lijken te lullig om verzonnen te zijn. Het sanatorium is verdwenen, en alle getuigen zijn vermoedelijk dood. Alleen dit tekstje resteert, en doet vermoeden dat de geestenwereld zich niet laat afschrikken door bezetting, ontbering en ziekte.

Dat moesten we dus maar drukken. De Bucheliuspers en haar eigen junior zetten de tekst uit de Hollandsche Mediaeval, verluchtten die met vignetten in de vorm van zilveren spookjes, en bonden het boekje, dat net als de oorspronkelijke *Kroniek* een oplage heeft van 'een 25-tal exemplaren in luxe uitgave'.

Wim Eggink, *Het spookt in Emma*, 2015. Gedrukt in zwart en zilver. Ca.25 exx., 28 pag., 21 x 12 cm, gebonden, € 20.

Bestellen: Oude Kamp 14, 3512 KH Utrecht, arjaanvannimwegen@gmail.com

Tegenwind

De verte voorbij is een bijzondere cassette met 10 boekjes op paspoortformaat. De boekjes bevatten reisnotities, gedichten en landschapsfoto's die je meevoeren alsof je zelf op reis bent. Een prachtig geschenk voor reizigers, dromers en liefhebbers van goed verzorgde uitgaven.

De cassette is gecacheerd met een groen structuurpapier waarin door middel van boekdruk de titel verdiept is aangebracht. De cassette sluit mooi met een magneetje.

De boekjes zijn meer dan reisverslagen, ze weten je mee te voeren en nodigen uit om ze eens rustig te beschouwen. Net als het trage wandelritme waarvan de meeste boekjes een weergave zijn. 'Als je loopt heb je gelijk het juiste ritme van reizen te pakken, je loopt met het zelfde ritme als de geest.' (Roelant Meijer)

De omslagen van de boekjes zijn op een degel in boekdruk gedrukt, het binnenwerk is afwisselend in offset en verschillende digitale druktechnieken gedrukt (Indigo, Nexpress, iGen). Elk boekje heeft een bijzondere of karakteristieke papierkeuze voor de omslag en het binnenwerk. Elk deeltje is met de hand gebonden door middel van een cahiersteek of gesingert. De cassette is vervaardigd op een Victoria boekdrukkers in vier drukgangen, daarna geritst en gestanst.

Roelant Meijer, *De verte voorbij*, 2015. 125 x 92 mm, 172 pagina's totaal, 88 exx.,

ISBN 978-90-817221-0-0, € 45. Bestellen: www.roelantmeijer.nl

Voor het eerst sinds mensenheugnis verschijnt er weer een oorspronkelijke collectie emblemata of zinnebeelden in onze taal. Ze zijn het werk van het Leuvense kunstenaarsduo Vaassen en Swaak: de ene schreef de 30 gedichten, de andere maakte de 30 houtsneden.

Het boek is gedrukt op geschept Zerkall papier, ingenaaid en gelijmd in omslag, en in beschermend foedraal.

Vaassen en Swaak, *Zinnebeelden. Verzwegen gezegdes opnieuw belicht*, 2015. 31 cm hoog, 70 pagina's, 50 genummerde en gesigneerde exemplaren, € 75

Bestellen: Huize Anseres, Petrus Janssensstraat 9, B-2920 Kalmthout, België, www.carbolineumpers.be

Zwaluwpers

Afgelopen voorjaar heb ik met Lotje Meijknecht (www.lotjemeijknecht.nl) en Tim Huisman een week gewerkt in ruig Schotland. Onvoorspelbaar weer, van sneeuw op de bergen, tot regen en zon in het dal. Op deze eenzame plek aan Loch Nevis, één week fourage ingeslagen, zonder internetbereik, hebben we geschilderd, geschreven en gewandeld. De indrukken hebben we in dit boek gezamenlijk verwerkt.

Het boek heeft 6 grote lino's in twee kleuren en 5 kleinere lino's. 16 pagina's met een omslag, gedrukt op Zerkall-Bütten en Steinbach papier.

Tim Huisman, Lotje Meijknecht, Rosemarijn van Limburg Stirum, *Morar*, 2015. 26,5 × 17,5 cm, 16 pagina's, 35 exx., € 65

Bestellen: Anthony Duyckstraat 4, 2613 GZ Delft, rmstirum@me.com

Angeline Lips

Mooi vormgegeven cassette, buitenkant is bekleed met fraai Japans papier. Het geheel is als een losbladig boek te zien: de acht tekeningen naast de gedichten op één pagina. Daardoor kunnen de prenten met gedichten ingelijst worden.

Prenten van Angeline Lips bij gedichten van Kira Wuck, *De meeste dingen breken ontzettend langzaam*, najaar 2015. 39 × 29 cm, 8 pagina's, 20 exemplaren, € 490
Bestellen: Hoeveveld 12, 6584 GG Molenhoek, angelinelips@yahoo.co.uk

Triona Pers

Het bundeltje *Plaatsbepaling op Vlieland* telt tien gedichten die betrekking hebben op Vlieland. De vuurtoren van dit eiland op het omslag is een lino-sneede van Flora de Jong.

*Het eiland
in wisselende aanblik
vrijwel steeds zichtbaar
Er wordt gewezen: daar
en daar is het weer
alsof het er even niet was*

Willem Bierman, *Plaatsbepaling op Vlieland*, 2015. 24,5 × 15 cm, 16 pagina's, 80 exx., € 10 (plus verzendkosten). Bestellen: telefonisch via 0595 577 247 of op www.zolderman.nl

Katarina Rudebeck

*tussen deur en vloer
is een dunne lijn van licht
en voetstappen aan de andere
kant [...]*

een dunne lijn van licht · un trait très fin de lumière is de titel van een nieuw boek met gedichten van Jean Portante. Hij groeide op in de staalmijnenstad Differdange, Luxembourg, met Italiaans als moedertaal. Voor het literaire werk koos hij voor zijn geadopteerde taal, het Frans, steen op steen met een houten constructie.

De gekozen gedichten zijn ontstaan aan het begin van deze eeuw en na 'de aardbeving'. Op 6 april 2009 werd het Italiaanse dorp San Demetro verwoest door een vernietigende aardbeving. Het dorp, dicht bij Aquilla in de Abruzzes, een streek in Midden-Italië, was de plaats van zijn voorvaders en waar hij een deel van zijn kinderjaren doorbracht. De meeste gebouwen staan er nog, verlaten, echter volstrekt onveilig. Huizen zonder ziel. Spookhuizen. Schaduwen van zichzelf. Deze dramatische gebeurtenis resonanceert in zijn werk.

De beelden in het boek staan in laagjes, waardoor het ene weerklinkt in de andere. Eigenzinnige letters worden gecreëerd door letters te schrijven met een veel te grote onhandige kwast en ze daarna met linosnede te reproduceren, met de schijn van losjes en spontaan schrijven.

Schoonheid, niet direct opgemerkt door hun bescheiden voorkomen, bezitten individualiteit en een wonderlijk sterke uitstraling.

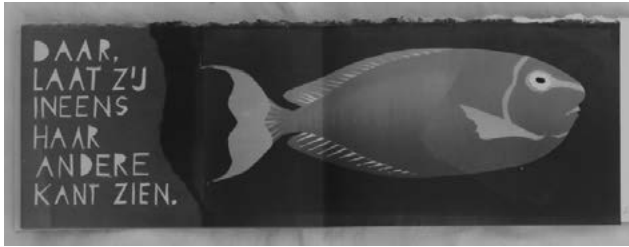
*[...] zoals de planten van prévert
die alleen houden van de schaduw omdat
het licht hun bereikt uit de hand van de kunstenaar [...]*

een dunne lijn van licht · un trait très fin de lumière is een bibliofiele uitgave met daarin opgenomen vier gedichten van Jean Portante. De gedichten, vertaald door Katarina Rudebeck, zijn zowel in het Nederlands als in het Frans afgedrukt.

Katarina Rudebeck, *een dunne lijn van licht · un trait très fin de lumière*, 2016.

21,5 x 18,5 cm, 56 pagina's, 30 exx., € 125

Bestellen: Anna van Hensbeeksingel 228, 2803 LM Gouda, katarinarud@hetnet.nl

Jeanet Kingma

De leporello *Tweekantig* gaat over de verandering van een wezen met menselijke trekken in een vis. Deze gedaanteverwisseling vindt plaats in drie beelden gecombineerd met tekst (in kleur). Op de achterkant van de leporello (in grijs) verandert de vis weer terug.

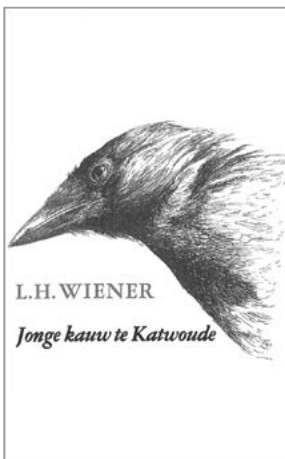
De leporello is uitgevoerd in sjabloondruk. Aan de bovenzijde is gebruik gemaakt van de scheprand van het papier. De bovenzijde van het kaft is gescheurd.

Zowel beeld als tekst sjabloondruk, op You Gampi en passepartout-papier (kaft)

Jeanet Kingma, *Tweekantig*, 2015. 14,5 × 22 cm (totale lengte: 122 cm), 2 × 3 pagina's (leporello), 11 exx., € 55

Bestellen: Jan Mosmanslaan 39, 5237 BB Den Bosch, jeanetkingma@ziggo.nl

Brederode Pers

*'Ik vind hem geen leuke ogen hebben,' zei Ant.
Hij had inderdaad kleine, harde, lichtblauwe ogen, met
in het midden een zwarte pit. Maar ik vond de uitstraling
van zijn blik eerder fel dan kwaadaardig.*

Bij de Brederodepers verscheen het boekje *Jonge kauw te Katwoude*, waarin de schrijver verhaalt over zijn poging om een jonge kauw te redden. Het boekje is fraai geïllustreerd door Nicole de Cock.

De tekst is gezet uit de Spectrum en de oplage bedraagt 125 exemplaren. Het is gesigineerd door de auteur en te verkrijgen in de webwinkel van de Hof van Jan.

Er komen ook tien door Van Waarden in linnen

gebonden exemplaren ter beschikking. Als u daarvoor in aanmerking wilt komen, kunt u dat via een mailbericht (informatie@hofvanjan.nl) kenbaar maken.

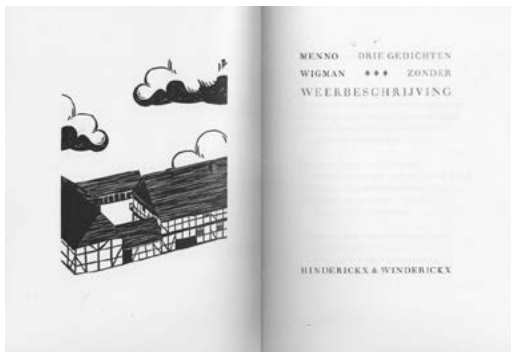
L.H. Wiener, *Jonge kauw te Katwoude*, 2015. 125 exx., € 15

Bestellen: via de webwinkel vvan de Hof van Jan: www.hofvanjan.nl

Hinderickx & Winderickx

Drie gedichten van Menno Wigman, gezet uit de Walbaum en gedrukt op Zerkall-Bütten. Cahiersteek met omslag. Frontispice Elise van Iterson.

Onder het colofon gesigeneerd door de dichter en onder het frontispice door de kunstenaars.

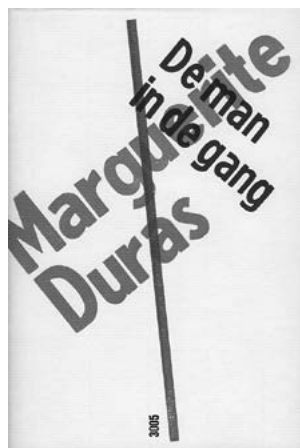
Menno Wigman, *Drie gedichten zonder weerbeschrijving*, 2015. 22,5 × 14 cm, 9 pagina's, 65 exx., € 28

Bestellen: Oudegracht 234, 3511 NT Utrecht, info@hinderickxenwinderickx.nl

Studio 3005

Het niet eerder in Nederland uitgegeven *L'homme assis dans le couloir* verscheen in Frankrijk in 1980. Het was een geheel nieuwe versie van een tekst van Duras die in Frankrijk al eens eerder was gepubliceerd. De tekst uit 1980 verschilt onder andere van de voorafgaande door de introductie van een toeschouwer. Deze, man of vrouw, dat wordt niet gezegd, slaat de twee hoofdpersonen van het verhaal gade en is ook de – alwetende – verteller die zich nu eens met de man dan weer met de vrouw identificeert.

De gebeurtenissen, dat wil zeggen wat zich tussen de man en de vrouw afspeelt, worden verteld in de conditionals, die aangeeft dat het zo gebeurd zou kunnen zijn: de man/hij zou..., de vrouw/zij zou..., misschien... Dit suggereert – misschien – dat alles

zich alleen afspeelt in de verbeeldingswereld van de toeschouwer/ster – verteller/ster.

De beschrijvingen van het omringende landschap, de wolkenhemel staan in de aantonnende wijs: Een tuin die afloopt naar een vlakke..., Wolken drijven aan... Als waren landschap en hemel de bestendige entourage voor de heftigheid van de liefdesscènes.

De handelingen die worden beschreven, laten aan duidelijkheid weinig te wensen over, ondanks het versluiserend taalgebruik. In de tekst staat vergaande erotiek wellicht voor de pogingen, het verlangen van de man en de vrouw om elkaar werkelijk te bereiken, in elkaar op te gaan.

Het einde komt aan als een schok. Slaapt de vrouw, of is ze dood? De lezer weet het niet...

Vertaling: Marianne Kaas

Omslag in boekdruk, binnenwerk in offset op geveergeerd papier.

Bij verzending wordt 50% van de verzendkosten in rekening gebracht.

Marguerite Duras, *De man in de gang*, 2015. 140 x 210 mm, 16 pagina's, oplage 200 exx., ISBN 9789078627166, prijs € 16,50

Studio 3005, Van 't Hoffstraat 27, 2665 JL Bleiswijk, 3005@bart.nl, www.studio3005.nl

Colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge.

Voorzitter: Roosje Keijser, roosje@drukwerkindemarge.org

Secretaris: Mart van Duijn, Kastanjestraat 60, 3552 SM Utrecht, mart@drukwerkindemarge.org

Penningmeester: Hans Dessens, hans@drukwerkindemarge.org

Overige bestuursleden: Carolien ten Oever, Sander Pinkse

Nieuwe contribuanten/adreswijzigingen graag doorgeven aan de secretaris.

Nieuwsbrieven verschijnen vier maal per jaar, begin januari, april, juli en oktober. Kopij voor de nieuwsbrief dient uiterlijk halverwege de voorafgaande maand binnen te zijn.

Bijdragen liefst per e-mail naar nieuwsbrief@drukwerkindemarge.org, of per post naar Nieuwsbrief Stichting Drukwerk in de Marge, Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam.

De nieuwsbrief staat onder redactie van Alex Barbaix en Sander Pinkse.